

ПОТАПОВА

Наталя Олександрівна
kaf.oblik.hif@gmail.com

КЛИМЕНКО

Євген Євгенійович

СПІВАК

Олена Костянтинівна
spivak.elen.19@gmail.com*к.е.н., доцент, Харківський інститут фінансів Київського національного торговельно-економічного університету**студент, Харківський інститут фінансів Київського національного торговельно-економічного університету**старший викладач, Харківський інститут фінансів Київського національного торговельно-економічного університету*

УДК 657

СУТНІСТЬ, ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ ТРАКТУВАННЯ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА**ESSENCE, ECONOMIC CONTENT AND FEATURES OF INDUSTRIAL UNDERTAKING INDUSTRIAL ASSETS**

В сучасних умовах господарювання, нестачі фінансових ресурсів, банкрутства та ліквідації суб'єктів господарювання, а також враховуючи високий рівень морального й фізичного зносу обладнання підприємств, як ніколи постає проблема найбільш раціонального та ефективного використання їх основних фондів. У статті досліджені думки науковців щодо сутності категорії «основні засоби». Проведено аналіз та систематизовано погляди вчених на класифікаційні критерії основних засобів на підприємстві. Ефективність використання основних засобів підприємств залежить від низки показників, які також розглянуто. Основні засоби є фундаментальними у ході створення продукції.

* * *

В современных условиях хозяйствования, недостатка финансовых ресурсов, банкротства и ликвидации субъектов хозяйствования, а также учитывая высокий уровень морального и физического износа оборудования предприятий, как никогда встает проблема наиболее рационального и эффективного использования основных фондов. В статье исследованы мнения ученых о сущности категории «основные средства». Проведен анализ и систематизированы взгляды ученых на классификационные критерии основных средств. Эффективность использования основных средств предприятий зависит от ряда показателей, которые так же рассмотрены. Основные средства являются фундаментальными в ходе создания продукции.

* * *

In modern conditions of managing, a lack of financial resources, bankruptcies and elimination of subjects of managing and also considering the high level of moral and physical wear of the equipment of the enterprises, more than ever there is a problem of the most rational and effective use of fixed assets. The role of fixed assets in the course of production, features of their reproduction in the conditions of market economy causes special requirements to information on existence, the movement, a state and use of fixed assets.

Today each enterprise has to consider questions of stabilization and reaching competitive level through a prism of the independence and dependence as producer, on the one hand, and dependences on macroeconomic influence of the state and external economic environment, with another.

In article opinions of scientists on an entity of category "fixed assets" are investigated. The analysis is carried out and views of scientists of classification criteria of fixed assets are systematized. The efficiency of use of fixed assets of the enterprises depends on a number of indicators which are also considered. Fixed assets are fundamental during creation of products.

Increase in efficiency of use of the fixed business assets at the enterprise is an important reserve of increase in efficiency of activity of the production, consists in achievement of the greatest results at appropriate level of development of productive forces in comparison with the labor input used on creation of a public product.

It is possible to determine by the main ways of improvement of structure of fixed assets development of science and technology, elimination of excesses in construction of buildings and constructions, increase in specific weight of an active part in the total cost of fixed assets, rational arrangement of fixed assets and the qualitative organization of production, improvement of use of the areas, cost reduction by service of fixed assets.

Ключові слова: основні засоби, основні фонди, основний капітал, засоби праці, об'єкти обліку, фондівіддача, фондомісткість, фондоозброєність

Ключевые слова: основные средства, основные фонды, основной капитал, средства труда, объекты учета, фондоотдача, фондоёмкость

Keywords: fixed assets, fixed assets, fixed capital, means of labor, accounting items, capital productivity, capital intensity

ВСТУП

Роль основних засобів у процесі виробництва, особливості їх відтворення в умовах ринкової економіки зумовлює особливі вимоги до інформації про наявність,

рух, стан і використання основних засобів. На сьогодні кожне підприємство має розглядати питання стабільності та виходу на конкурентоздатний рівень через призму своєї незалежності та самостійності як то-

варовиробника, з одного боку, і залежності від макроекономічного впливу держави та зовнішнього економічного середовища, з іншого.

Для того, щоб підприємство було найприбутковішим, необхідно більше уваги приділяти кількісному та якісному вдосконаленню основних виробничих фондів. Практика підприємств свідчить, що облік основних засобів ще більше ускладнився. Існує ряд проблем, які негативно впливають на процес управління виробництвом і знижують ефективність використання основних засобів.

Проблема ефективного використання основних фондів і виробничих потужностей підприємств займає визначальне місце в дослідженнях таких економістів, як В. Андрійчук, В. Антонюк, М. Герасимчук, І. Лукінов, Б. Кваснюк, Г. Одинцова, П. Орлов, О. Чорна, М. Чумаченко, І. Швець та інших.

МЕТА РОБОТИ є вивчення наукових думок стосовно узагальнення сутності категорії «основних засобів»; дослідити та узагальнити класифікаційні ознаки поділу основних фондів та розглянути основні показники оцінки основних фондів підприємства.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

При дослідженні теми в роботі було використано такі загальні наукові методи: аналіз і синтез, дедукція, абстрагування, конкретизація, аргументація, порів-

няння, класифікація та метод узагальнення, за допомогою якого було зроблено загальні висновки.

РЕЗУЛЬТАТИ

Величезну роль у процесі праці на підприємстві відіграють основні фонди, оскільки у своїй сукупності вони визначають виробничу потужність і утворюють виробничо-технічну базу підприємства – один з найважливіших чинників будь-якого виробництва. На кінцеві результати господарської діяльності підприємств прямо впливають стан та ефективне використання основних фондів. Їх раціональне використання сприяє поліпшенню всіх техніко-економічних показників, у тому числі збільшення випуску продукції, зниження її собівартості та трудомісткості виготовлення.

На сучасному етапі економічного розвитку для України є вкрай важливим застосування інновацій для формування конкурентних переваг у виробництві промислових товарів та виходу на європейські ринки збуту. На жаль, активного запровадження нововведень на вітчизняних промислових підприємствах не відбувається, що пов'язано як з браком фінансових можливостей для оновлення матеріально-технічної бази, так і з небажанням власників підприємств переходити від уже звичного екстенсивного до інтенсивного типу господарювання.

У науковій літературі є велика кількість визначень понять «основні засоби» та «основні фонди» (табл. 1).

Таблиця 1

Існуючі визначення понять «основні засоби» та «основні фонди»

Джерело	Поняття та його характеристика
Основні засоби	
С. Сегеда [15, С. 97]	«... частина постійного виробничого капіталу, яка представлена у формі засобів праці та характеризується поступовим зношенням, і яка при незмінній натуральній формі здатна переносити частину своєї вартості на виготовлений продукт»
Т. Бутинець [1, С. 28]	«... вкладений капітал, який обліковується за собівартістю і може бути прирівняний до витрат майбутніх періодів» (динамічний баланс); «... ресурс підприємства» (статичний баланс)
О. Зінкевич [8, С. 299]	«... інструментом впливу на предмети праці з метою їх трансформації відповідно до встановлених потреб виробничої діяльності»
Ю. Цал-Цалко [17, С. 163]	«... активи, які здатні багаторазово брати участь у виробничому процесі, не змінюючи при цьому своєї первинної матеріально-речової форми, вони поступово перекладають частину зносу на новостворений продукт»
О. Шляга, Б. Масилюк [18, С. 121]	«... матеріальні активи, які утримуються підприємством з метою використання їх у процесі виробництва, надання в оренду, виконання адміністративних та соціально-культурних функцій»
З. Туякова, Т. Черьомушнікова [16, С. 5]	«... бізнес-актив, який має свій власний життєвий цикл і характеризується здатністю або неможливістю генерувати позитивний грошовий потік»
Основні фонди	
Т. Мац, О. Черкасов [11, С. 118]	«... матеріальні цінності, які експлуатуються понад один рік і вартість перевищує встановлений законодавством мінімум для таких активів»
С. Кулакова, А. Кордубан [9]	«... основна матеріально-технічна база підприємства, що бере участь у виробництві протягом більше 365 днів, при цьому не змінює своєї речової форми і переносить частину зносу на новий продукт шляхом амортизаційних відрахувань»
А. Кулагіна [10, С. 75]	«... сукупність виробничих, матеріально-речових цінностей, які використовуються підприємством впродовж тривалого проміжку часу, при цьому не змінюючи своєї матеріально-речової форми й переносячи свою вартість на кінцевий продукт частинами»
А. Єфремова, С. Фахрієв [7, С. 115]	«... засоби праці, які беруть участь у багатьох виробничих циклах і частково переносять свою вартість на виготовлений продукт, зберігаючи в процесі виробництва свою натуральну форму»
Д. Єндовицький, К. Мокшина [6, С. 7]	«... всі об'єкти, які капіталізовані підприємством»
О. Зінкевич [8, С. 299]	«... це економічна форма засобів праці, які використовуються протягом тривалого часу в процесі виробництва і поступово переносять свою вартість на новостворений продукт»

З табл. 1 бачимо, що більшість науковців розуміють «основні засоби» як частину капіталу та матеріальні активи, а «основні фонди» – як матеріальні цінності, засоби праці.

Щодо відмінностей між основними фондами та основним капіталом, то вони полягають, з погляду М. Горобинської, у такому:

- для основних фондів базовою формою власності є державна, а для основного капіталу – приватна;
- основні фонди відтворюються на макрорівні з планомірним характером, а основний капітал – за ринковим;
- стимул для відтворення: основні фонди – державний план, економія; основний капітал – конкуренція, прибуток;
- пріоритетом для основних фондів є натурально-речова форма, а для основного капіталу – вартісна;
- основні фонди орієнтовані на максимальне використання наявних потужностей, а основний капітал – на посилення й закріплення положення на ринку;
- характер використання основних фондів – ек-

тенсивний, основного капіталу – інтенсивний;

– для основних фондів технологічний прогрес має фондмісткий характер, а для основного капіталу – капіталозберігаючий [2].

Побудуємо схему, яка буде наочно відображати відмінність між поняттями «основні фонди», «основний капітал» та «основні засоби» (рис. 1).

Поняття «основні фонди», «основний капітал» та «основні засоби» не є тотожними, а характеризують різні стадії руху капіталу.

Основні виробничі фонди становлять приблизно 95-98% загальної вартості основних фондів підприємства. До них відносяться ті фонди, що безпосередньо беруть участь у процесі виробництва. До основних фондів невиробничого призначення належать ті, що не беруть участі у процесі виробництва, але забезпечують його нормальне функціонування, задовольняють побутові та культурні потреби працівників, тобто це фонди, що належать до соціальних умов виробництва.

На рис. 2 наведено типову класифікацію основних фондів промислового підприємства.

Рис. 1. Відмінності між категоріями «основні фонди», «основний капітал», «основні засоби» та їх взаємодія у виробничому процесі [розроблено автором на підставі [3], [12]]

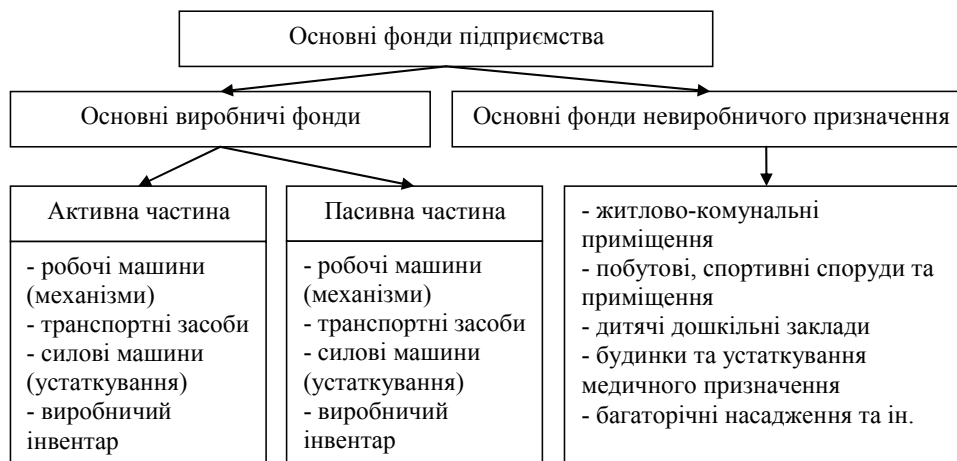

Рис. 2. Типова класифікація основних фондів підприємства

Оскільки елементи основних фондів відіграють різну роль у процесі виробництва, велике значення має їх поділ на активну та пасивну частини. До активної частини основних виробничих фондів належить комплекс машин і механізмів, що беруть безпосередню участь у виробничому процесі (транспортні засоби, устаткування, виробничий інвентар тощо).

До пасивної частини основних виробничих фондів належить решта видів фондів, що не беруть безпосередньої участі у виготовленні продукту, але необхідні для виробничого процесу [13, С. 56]. Вони забезпечують нормальне використання активної частини основних виробничих фондів.

Результатом використання основних виробничих фондів можна вважати лише вироблену та реалізовану продукцію в грошовому виразі. Не зважаючи на

те, що ці показники є результатом застосування сукупної праці, тобто живої та уречевленої, їх доцільніше використовувати як показник ефекту, порівняно з іншими показниками, зокрема прибутком.

Згідно з дослідженням [14], прибуток є частиною витрат живої праці [14, С. 56]. Що ж до витрат, то під витратами в показнику ефективності використання основних виробничих фондів потрібно розуміти видатки на придбання, експлуатацію та відтворення основних виробничих фондів у грошовому виразі.

У табл. 2 наведено показники ефективності використання основних виробничих фондів, які відповідають принципу вимірювання ефективності, згідно з яким цей показник є співвідношенням результату та витрат, які здійснені для його досягнення.

Таблиця 2

Показники ефективності використання основних виробничих фондів

Назва показника	Формула	Позначення
Часткові показники		
Виробіток продукції за 1 верстатогодину, грн/годину	$E = V / \text{СГ}$	V – обсяг реалізованої продукції у грошовому виразі, грн; СГ – кількість верстатогодин, годин
Фондовіддача, грн.	$E = V / \text{ОФ}$	ОФ – вартість основних фондів, грн.
Ефективність відтворення основних фондів, грн.	$E = V / B_v$	B_v – витрати на відтворення основних фондів, грн
Середня ефективність використання основних фондів, грн.	$r = Q / \text{FA}$	Q – обсяг виробленої продукції у грошовому еквіваленті, грн; FA – необоротні активи, грн
Маржинальна ефективність використання основних фондів, грн	$r_m = \Delta Q / \Delta \text{FA}$	ΔQ – зміна обсягу виробленої продукції у грошовому еквіваленті, грн; ΔFA – зміна вартості необоротних активів, грн
Ефективність використання основних фондів за валовою продукцією, грн.	$E = \text{ВП} / \text{ОФ}$	ВП – валова продукція, грн
Ефективність використання основних фондів за чистою продукцією, грн.	$E = \text{ЧП} / \text{ОФ}$	ЧП – чиста продукція, грн
Інтегральні показники		
Коефіцієнт виробничої еластичності, одиниць	$E = r_m / r$	r_m – маржинальна ефективність використання основних фондів, грн; r – середня ефективність використання основних фондів, грн
Індекс зміни товарної продукції, одиниць	$I_{\text{ТП}} = I_{\text{ОВФ}} * I_{\text{ФВЛД}}$	$I_{\text{ОВФ}}$ – індекс зміни середньорічної вартості основних виробничих фондів, грн; $I_{\text{ФВЛД}}$ – індекс зміни фондівіддачі, грн

Так, з табл. 2 видно, що результатом може бути вироблена або реалізована продукція, чиста або валова, а витрати – це вартість основних фондів.

Основні фонди – це засоби виробництва; це засоби праці у вартісному вираженні, які функціонують у виробництві тривалий час у своїй незмінній натурально-речовій формі, а їх вартість переноситься конкретною працею на вартість продукції (послуг), що виробляється, частинами в міру спрацювання[4, С. 110].

Вирішення проблеми підвищення ефективності використання основних фондів – це одне з основних завдань діяльності підприємств, від результату якого залежить фінансовий стан та конкурентоспроможність підприємства. Напрямки підвищення ефективності використання основних фондів повинні визначатися існуючим станом підприємства, зумовленим впливом зовнішніх і внутрішніх факторів середовища його функціонування.

Основні напрямки підвищення ефективності вико-

ристання основних фондів підприємством такі:

- установка, монтаж та введення в експлуатацію основних виробничих фондів по можливості одночасно;
- збільшення капітальних вкладень в активну частину основних виробничих фондів підприємства;
- своєчасне оновлення основних виробничих фондів підприємства;
- включення до виробництва незадіяних виробничих фондів;
- рівномірне завантаження основних виробничих фондів протягом робочого дня [5, С. 250].

ВИСНОВКИ

Підвищення ефективності використання основних виробничих фондів на підприємстві є важливим резервом підвищення ефективності діяльності самого виробництва, що полягає в досягненні найбільших результатів при відповідному рівні розвитку продуктивних сил порівняно з витратами праці, використаними

на створення суспільного продукту.

Основними шляхами поліпшення структури основних фондів можна визначити розвиток науки і техніки, ліквідація надмірностей у будівництві споруд і будівель, підвищення питомої ваги активної частини в загальній вартості основних фондів, раціональне розташування основних засобів та якісна організація виробництва, вдосконалення використання площ, зниження витрат з обслуговування основних фондів.

Особливу увагу потрібно приділяти модернізації та реконструкції основних фондів та підбору обслуговуючого персоналу задля підвищення ефективності. Тільки за злагодженої роботи кожної ланки виробництва можна досягнути високих результатів.

Список використаних джерел

1. Бутинець Т.А. Основні засоби: точка зору економіста. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2012. № 23. С. 22-36.
2. Горобинська М.В. Підвищення ефективності використання основних фондів підприємств в умовах трансформації економіки: автореф. ... дис. канд. екон. наук: 08.06.01. Харків, 2002. 19 с.
3. Григоревська О.О., Хмара Ю.В. Проблеми формування основних засобів у системі бухгалтерського обліку фінансових установ. Фінансовий простір. 2015. № 4 (20). С. 99-105.
4. Економіка підприємства: навч. посібник. К.: Каравела, 2006. 584 с.
5. Економіка підприємства: навч. посібник. / за ред. В.М. Шаповал. Київ, 2006. 488 с.
6. Ендовицкий Д. А., Мокишина К. Н. Суцність основных средств как объекта бухгалтерского учета в контексте проблем учета капитала. Финансовая аналитика: проблемы и решения. 2013. № 24 (162). С. 2-9.
7. Ефремова А.А., Фахриев С.М. Роль основных фондов в хозяйственной деятельности предприятия. Международный научный журнал "Символ науки". 2015. № 6. С. 115-117.
8. Зінкевич О.В. Ідентифікація сутнісних характеристик основних засобів: теоретико-методичні аспекти. БізнесІнформ. 2013. № 11. С. 298-302.
9. Кулакова С.Ю., Кордубан А.С. Теоретичні основи відтворення основних фондів підприємства в сучасних умовах. Ефективна економіка. 2015. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_6_13. (дата звернення 13.10.2018).
10. Кулагина А.А. Понятие и суцність основных производственных фондов. Экономика и бизнес: теория и практика. 2016. № 2. С. 75-77.
11. Мац Т.П., Черкасов О.О. Економічний зміст основних засобів у нормативно-правовому забезпеченні. Наукові праці ПДАА. Вип. 1 (4). Т. 3. С. 115-119.
12. Неміш Ю.В. Формування основних засобів та управління ними у м'ясопереробних підприємствах: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Львів, 2015. 214 с.
13. Савицька Г.В. Аналіз господарської діяльності підприємства. Мінськ: ТОВ "Нове знання", 2013. 688 с.
14. Салига С.Я., Корнієнко О.В. Використання управлінського персоналу підприємств: монографія. Запоріжжя: ЗЦНТЕІ, 2011. 174 с.
15. Сеґеда С.А. Теоретичні підходи до класифікації основних фондів підприємств аграрної сфери. Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. 2010. № 4. С. 96-101.
16. Туякова З.С., Черемушнікова Т.В. Особенности учета и оценки основных средств на различных этапах их жизненного цикла в соответствии с требованиями МСФО.

Международный бухгалтерский учет. 2015. № 38 (380). С. 2-12.

17. Цал-Цалко Ю.С. Проблеми оцінки стану та ефективності використання основних засобів підприємства. Вісник ЖІТІ. 2012. № 15. С. 162-165.
18. Шляга О.В., Масилюк Б.В. Відтворення основних фондів підприємств: сутність, види, джерела. Економічний вісник ЗДА. 2014. Вип. 7. С. 120-128.

References

1. Butynets T.A. Fixed assets: point of view of the economist. Problems of the theory and methodology of accounting, control and analysis. 2012. № 23. pp. 22-36 (in Ukrainian).
2. Gorobinsky M.V. Increase in efficiency of use of fixed assets of the enterprises in the conditions of transformation of economy: avtoref... diss. cand. econ. sciences: 08.06.01. Kharkiv, 2002. 19 p. (in Ukrainian).
3. Hryhorevska A.A., Khmara Y.V. Problems of forming of fixed assets in the system of accounting of financial institutions. Financial space. 2015. № 4 (20). pp. 99-105 (in Ukrainian).
4. Economy of the enterprise. Kyiv: Karavela, 2006. 584 p. (in Ukrainian).
5. Economy of the enterprise / ed. by V.M. Shapoval. Kyiv, 2006. 488 p. (in Ukrainian).
6. Endovitskii D.A., Mokshyna K.N. An entity of fixed assets as object of accounting in the context of problems of accounting of the capital. Financial analytics: problems and solutions. 2013. № 24 (162). pp. 2-9 (in Russian).
7. Yefremova A.A., Fakhriyev S. M. A role of fixed assets in economic activity of the enterprise. International scientific journal "Science Character". 2015 № 6. pp. 115-117 (in Russian).
8. Zinkevich O.V. Identification of intrinsic characteristics of fixed assets: teoretiko-methodical aspects. Business inform. 2013. № 11. pp. 298-302 (in Ukrainian).
9. Kulakova S.Y., Korduban A.S. Theoretical bases of reproduction of fixed assets of the enterprise in modern conditions. Effective economy. 2015 № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_6_13. (date of access: 13.10.2018)
10. Kulahina A.A. Concept and entity of the fixed business assets. Economy and business: theory and practice. 2016. № 2. pp. 75-77 (in Ukrainian).
11. Mats T.P., Cherkasov A. A. The economic maintenance of fixed assets in normative legal support. Scientific works of PGAA. Issue 1 (4). Vol. 3. pp. 115-119 (in Ukrainian).
12. Nemish Y.V. Forming of fixed assets and management of them in the meat-processing enterprises: avtoref... diss. cand. econ. sciences: 08.00.04. Lviv, 2015. 214 p. (in Ukrainian).
13. Savitska H.V. Analysis of economic activity of the enterprise. Minsk: LLC Nove znannya, 2013. 688 p. (in Ukrainian).
14. Salyha S.Y., Korniyenko A.V. Use of administrative personnel of the enterprises: monograph. Zaporizhia: ZTsNTEI, 2011. 174 p. (in Ukrainian).
15. Sehedra S.A. Theoretical approaches to classification of fixed assets of the enterprises of the agrarian sphere. Collection of scientific works of VNAU. Series: Economic sciences. 2010. № 4. pp. 96-101 (in Ukrainian).
16. Tuyakova Z.S., Cheremushnikova T.V. Features of accounting and assessment of fixed assets at different stages of their life cycle in approval of requirements of IFRS. International accounting. 2015. № 38 (380). pp. 2-12. (in Ukrainian).
17. Tsai-Tsalko Y.S. Problems of assessment of a status and efficiency of use of fixed assets of the enterprise. ZhITI Herald. 2012. № 15. pp. 162-165. (in Ukrainian).
18. Shlyaha O.V., Masylyuk B.V. Reproduction of fixed assets of the enterprises: entity, types, sources. ZGIA economic herald. 2014. Issue 7. pp. 120-128. (in Ukrainian).